

*Бібік Надія Михайлівна,
головний науковий співробітник
відділу початкової освіти імені О. Я. Савченко
Інституту педагогіки НАПН України*

Професійні максими Олександри Савченко

Максими – правила, принципи, якими керується людина в своїх діях і вчинках; коректний вислів етичного характеру.

Савченко Олександра Яківна – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПН України, заслужений діяч наук й техніки України. Упродовж п'яти років – заступник Міністра освіти й науки України (1995 – 2000 рр.).

Її перу належать підручники з літературного читання для початкової школи. І – що вперше – навчальні посібники розвивального типу: «Барвистий клубочок»; «Розвивай свої здібності»; «Умій вчитися».

Водночас – «Дидактика початкової школи» для студентів педагогічних факультетів, монографії і методичні посібники: «Сучасний урок у початкових класах», «Порівняння в навчанні учнів», «Сімейне виховання молодших школярів», «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» і багато інших гостроактуальних питань і проблем, висвітлених у фаховій періодиці.

Олександра Яківна захистила свою кандидатську дисертацію у віці 29 років. Тема – «Дидактичний прийом порівняння як засіб навчання і розвитку молодших школярів». Одразу почала набувати досвіду наукового керівництва. Першою здобувачкою наукового ступеня кандидата педагогічних наук, на титулі автореферата якої стояло прізвище Олександри Яківни, була Коваль Ніна Степанівна. Тема дисертації «Способи керівництва самостійною роботою пошукового характеру учнів початкових класів».

Ніна Степанівна стала першою ученицею і другом на все життя, що зверталась до свого Вчителя: «Шурочка». Це не всім дано, але в будь-якому випадку усі, хто на дружній ноті, а хто офіційно з Олександрою Яківною, розуміли ту професійну висоту, на якій стоїть наш Учитель.

Після першого успіху керівництва Олександра Яківна дуже швидко стала затребуваною у цій сфері наукової діяльності. Щороку по кілька захистів аспірантів, здобувачів. Діапазон піднятих проблем вражає. Це дослідження змістових характеристик циклів предметів, міжпредметного змісту, способів педагогічного керівництва навчальним процесом; пошуки мотиваційних ресурсів навчання в початковій школі; формування загальнонавчальних навичок, дослідницьких умінь та ін. Вражає також нетиповість, нестандартність підходів до розв'язання наукових проблем.

Водночас Олександра Яківна працює над власним докторським дослідженням, видає монографію «Розвиток пізнавальної самостійності молодших школярів» (1982 р.). У ті часи опублікувати теоретичну працю означало досягти високого рівня визнання, довіри як у колі професійному у державному, так і видавничому.

Олександра Яківна виробила вимогливість передусім до себе. Вона б не дозволила собі зробити щось поверхово.

Ми, учні, завжди намагались тягнутись до Зразка. Треба сказати, що Олександра Яківна скупа на похвалу. Але якщо вже відгукнулась схвально, то здається, що піднімаєшся на сьоме небо...

Докторську дисертацію Олександра Яківна захистила в 1992 році, потім були складні й відповідальні посади – Головним вченим секретарем Академії педагогічних наук, Заступником Міністра освіти й науки України, віцепрезидентом АПН України. І паралельно з цим власні книги, створення нормативної бази загальної середньої освіти, і ми, учні, зі своїми темами. Наші дослідницькі проблеми, наші вдачі, труднощі і все, що пов'язане з науковим керівництвом аспірантів і науковим консультуванням докторантів, підкреслимо, зі справжнім керівництвом: з обговоренням наукових засад, коригуванням дослідницьких кроків, прочитуванням сторінок чужого почерку, стилів, наукових підходів. Робота поштучна – не конвеєр.

Перша докторська дисертація під керівництвом Олександри Яківни захищена в 1998 році Бібік Н. М. («Формування пізнавальних інтересів молодших школярів»), далі робота над докторськими дисертаціями Хоружої Л. Л. (2004 р.), Кодлюк Я. П. (2005 р.), Сорочан Т. М. (2005 р.), Ващенко Л. М. (2006 р.), Мартиненко С. М. (2009 р.), Коваль Л. В. (2010 р.), Клокар Н. І. (2011 р.), Локшиної О. І. (2011 р.), Лобової О. В. (2011 р.), Марусинець М. М. (2012 р.), Мієр Т. І. (2017 р.), Барбашової І. А. (2018 р.).

Діапазон дослідницьких проблем вражає. Це – теорія початкової освіти; підручникотворення; професійна педагогіка; управління; система підвищення кваліфікації – різні спеціальності, нові ракурси, сучасний дослідницький орієнтир. Але спільне – теоретична і практична значущість.

Аналізуючи документ за документом, концепцію за концепцією, спостерігаючи за цією роботою Олександри Яківни, працюючи поряд, знаємо про її титанічну працю, без вихідних і послаблень, спрямовану на збереження вектору розвитку людини – від гвинтика до особистості, а вчителя, який творить цю особистість, від транслятора знань – до людини культури, носія ідей загальнолюдських цінностей, державотворення і демократичних змін.

До цих посилів вона постійно звертається у працях як теоретичного, так і прикладного характеру, в яких вони реалізовані.

До базових, визначальних, Олександра Яківна, зокрема, відносить цінності гуманізації суспільного життя і гуманізації освіти, сутність яких передається лаконічно і водночас ёмко.

Наведемо найпоказовіші вислови-орієнтири, які стали для Олександри Яківни визначальними:

«Навчайся так, ніби ти не досяг своєї мети. Коли ти досягнеш своєї мети – учися так, ніби боїшся її загубити» (*Конфуцій*).

«Сутність справи не в повноті знання, а в повноті розуміння» (*Демокрит*).

«Не думок треба вчити, а уміння думати» (*Іммануїл Кант*).

«У істин проста мова» (Григорій Сковорода).

«Мова народу – найкраща, ніколи не в'януча і вічно знову розквітаюча квітка всього його духовного життя...» (Костянтин Ушинський).

«Школа – духовна колыска народу» (Василь Сухомлинський).

«Слухай, дивись, учись. Будь сьогоднішнім!» (Максим Рильський).

«Звичайно, зробивши цікавим свій урок, ви можете не боятися надокучити дітям. Однак пам'ятайте, що не все може бути цікавим у навчанні, а неодмінно є і нудні речі, і повинні бути. Привчіть же дитину робити не тільки те, що її цікавить, а й те, що не цікавить, робити заради приємності виконати свій обов'язок» (Костянтин Ушинський).

Таким чином, вихідним пунктом, рушійною силою особистісних перетворень Олександра Яківна вважала освоєння цілей і цінностей освіти, тих, «що об'єднують шкільну і педагогічну освіту», «сприйняття яких суспільством і педагогами має консолідувати всіх громадян на досягнення якісно нової освіти», оскільки «від шкільної освіти як найбільш потужної і масової значною мірою залежить створення атмосфери оптимізму, добра, взаємної підтримки, консолідації суспільства навколо захисту інтересів дитинства».

*Барбашова Ірина Анатоліївна,
професор кафедри педагогіки
Бердянського державного
педагогічного університету*

Олександра Яківна Савченко – науковий керівник і консультант педагогічних досліджень у галузі початкової освіти

Постать Олександри Яківни Савченко на теренах вітчизняної початкової освіти видатна і багатогранна, прояви якої потребують різноаспектного аналізу. Одним із внесків ученої в розвиток педагогіки обґрунтовано можна вважати залучення фахівців до наукових розвідок, адже нею створено потужну наукову школу, своєрідний простір у науковій сфері, що охоплює широке поле досліджуваних проблем.

Безсумнівно, у житті кожного аспіранта і докторанта, яким пощастило працювати над дисертаціями під керівництвом Олександри Яківни, складалася суто індивідуальна, неповторна траєкторія здійснення наукового пошуку. Проте, маючи майже тридцятирічний досвід професійного й особистого спілкування з Олександрою Яківною, спостерігаючи способи її роботи зі здобувачами наукового ступеня, спробуємо висвітлити найсуттєвіші, на нашу думку, способи організації співпраці з дослідниками.